

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Факультет української філології
Кафедра української мови

Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри

Матеріали Міжнародної наукової конференції

5–6 листопада 2009 року

Кривий Ріг
«Видавничий дім»
2009

Терміни ботанічної номенклатури у словнику Є. Славинецького оформлювалися в дусі української фонетики. Часто на першому місці автор подавав українські відповідники. Слід зазначити, що в народній ботанічній номенклатурі польської та української мов багато спільного. Є. Славинецький використовував українські народні, книжні слова, кальки.

Література

1. Лексикон латинський Є. Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / підготував до видання В. В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1973. – 541 с.
2. Сабадош І. В. Атлас ботанічної лексики української мови / І. В. Сабадош – Ужгород, 1999.
3. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови / Василь Васильович Німчук – К.: Наук. думка, 1992. – 416 с.

УДК 811. 161. 2

В. І. Кажан, Р. П. Калініна

ЗАПОЗИЧЕНІ СЛОВА ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ ГАЗЕТНОЇ ЛЕКСИКИ

Кажан В. І., Калініна Р. П. Запозичені слова як джерело поповнення газетної лексики.

У статті здійснено аналіз запозичень зі сфери політики, економіки, науки, культури, спорту; виявлено спільні для близькоспоріднених мов парадигматично-синтагматичні і словотворчі закономірності; засвідчено розширення словникового складу загальнолітературної мови за рахунок запозичених одиниць із мови ЗМІ.

Ключові слова: запозичене слово, термінологія, активізація, словотвірна система, функціонування.

Kazhan V. I., Kalinina R. P. The loan words as a source of newspaper vocabulary augmentation.

The article gives the analysis of loan words from the politics, economics, science, culture, sports; common word-forming regularities, paradigmatic and syntagmatic specifics for cognate languages are defined in the article; enlargement of general literary language vocabulary at the expense of loan words from the language of mass media is authenticated in the article.

Key words: loan word, terminology, activization, word-forming system, functioning.

Вивчення мовних особливостей україномовних („Україна молода”, „Критика”, „Коментар”, „Культура і життя”, „Вісті Придніпров'я”) та російськомовних („Аргументы и факты”, „Комсомольская правда”, „МК в Украине”, „Арт-Мозаика”, „2000”) газет та тижневиків за останній період (кінець 2008 – 2009 рр.) засвідчує розширення словникового складу загальнолітературної мови за рахунок іношльових елементів, а також запозичених слів та їх похідних зі сфери політики, економіки, науки і техніки, культури (музики, кіно, мистецтва, літератури, шоу-бізнесу) та спорту.

Мова ЗМІ має бути соціально-значущою, доступною, інформативною „дієвою для різних соціальних категорій і груп” [5, 20].

У своїй більшості запозичені слова є словами-термінами, для яких основна функція номінативна. Отже, можна стверджувати, що термінологічні одиниці запозичуються заради нової інформації: для позначення нових суспільно-політичних реалій, предметів, понять у різних

сферах життя. Йдеться передовсім про використання спеціальної іншомовної термінології для найменування нових понять економіки, політики, бізнесу, мистецтва, комп'ютерних технологій та т. ін. Наприклад: укр.: *автограф-сесія, політикум, референдум, електорат, лізінг, кінофундація, преамбула, етноцентр, іміджмейкер*; рос.: *каденція, корпоративний, тюнинг, блокпост, интернет-форум, рецессия, перформанс, преференция, веб-стораница, батл-рэппер, поп-чарт*.

Запозичені слова, як правило, відповідають вимогам, що висуваються до термінологічних одиниць: бути максимально точними і короткими. Запозичення нерідко відбувається саме задля економії мовних засобів порівняно з питомими чи калькованими описовими виразами, наприклад: укр.: *презентація* – представлення публіці нового лідера, товару, твору мистецтва; *прайм-тайм* – найдорожчий ефірний час для передвиборної агітації, реклами тощо; *консенсус* – спільна згода зі спірного питання, яка досягається внаслідок переговорів; *реноме* – репутація, усталена думка про кого-, що-небудь; *лікар-геріатр* – спеціаліст, який вивчає і лікує хвороби старості; *ноутбук* – портативний, переносний комп'ютер; рос.: *трейдер* – торговельний агент; *рецепція* – адміністративний відділ у готелях; *прайс-лист* – перелік цін на товари чи послуги; *спарринг* – тренувальний бій.

Ілюстративний матеріал демонструє відновлення в обох мовах більш ранніх слів-запозичень, які відповідають духу поточного моменту. Більшість із них уже пристосувалася до мови реципієнта: укр.: *трани, референдум, пандемія, рекет, мажоритарний*; рос.: *дефолт, триколор, волонтер, лобби, лоббист*. Вони використовуються в українській та російській мовах здавна, а відновили свою актуальність, набули активності тільки тепер і стали невід'ємною частиною лексики ЗМІ.

Запозичені слова-терміни, які вступають у парадигматично-синтагматичні зв'язки з іншими словами (як термінами, так і нетермінами), можуть розвивати переносні значення (переважно метафоричні), до того ж ця закономірність спостерігається в обох близькоспоріднених мовах. Семантичні зв'язки термінів в іншому функціональному середовищі значно розширюються внаслідок оказіональної лексичної сполучуваності слів, через що відбуваються певні зрушення в їх семантичній характеристиці.

Словосполучення-метафори утворюються з лексичних одиниць поширених галузей діяльності людини. Наприклад: укр.: *ярмарковий ландшафт; геральдико-політичний оксюморон; художні рефлексії; парадигма історії; цінний волонтаризм*; рос.: *коллапс финансовой системы; валютные интервенции; оппозиционный плацдарм; экономический геноцид; рецедив мирового финансового кризиса; гуру панк-рока*. Таким чином формується термінологічний експресивно-стилістичний зміст. Функціонування термінологічних одиниць у

переносному значенні спричиняє інколи набуття ними виразного оцінного забарвлення (як позитивного, так і негативного). Запозичені-слова наділяються словотворчими потенціями, що виявляються у формуванні похідних одиниць (переважно прикметників і іменників, рідше дієслів і прислівників). Отже, основною джерельною базою поповнення словникового складу запозиченими одиницями є словотворення.

Запозичені одиниці утворюються:

1) суфіксальним способом: укр.: *оренда* – **орендар**; *номінація* – **номінант**; *інвестиція* – **інвестор**; *онлайн* – **онлайновий**; *креативний* – **креативність**; *рейдер* – **рейдерство**; *шоу-бізнес* – **шоубізнесовий**; *піар* – **піарити**; рос.: *трансфер* – **трансферний**; *ергономика* – **ергономичний**; *мейнстрім* – **мейнстрімовий (мейнстрімний)**; *клипмейкер* – **клипмейстерство**; *рокер* – **рокерша**; *пиар* – **пиарщик**; *пиарить* – **пиариться**; *продюссер* – **продюссировать**; *рок-н-рольний* – **рок-н-рольно**; *виртуальный* – **виртуально**;

2) префіксальним способом: укр.: *інтеграція* – **дезінтеграція**; *стабілізувати* – **дестабілізувати**; *інкарнація* – **реінкарнація**; *культура* – **субкультура**; рос.: *экспорт* – **резекспорт**; *рекордсмен* – **антирекордсмен**; *трендовый* – **антитрендовый**; *продюссировать* – **спродюссировать**; *саундтрек* – **несаундтрек**;

3) шляхом усічення кінцевого суфікса основи (так утворюються деякі іменники чоловічого роду зі значенням абстрактної ознаки, носія ознаки, неживого предмета, які мотивуються прикметниками): укр.: *ексклюзивний* – **ексклюзив**; *примітивний* – **примітив**; *факультативний* – **факультатив**; *інтелектуальний* – **інтелектуал**; *корпоративний* – **корпоратив**; рос.: *креативный* – **креатив**; *компактный* – **компакт**; *контрафактный* – **контрафакт**. Подібні похідні одиниці притаманні як розмовному, так і професійному мовленню;

4) за допомогою інтернаціональних компонентів, які входять до морфемної будови складних слів; таке явище набуває подальшого поширення в обох мовах. Наприклад: укр.: *радіодіджей*, *кінопортал*, *мегапопулярний*, *монодрама*, *автобан*, *телефакс*, *неотероризм*, *нанотехнології*; рос.: *медиамагнат*, *мегафракція*, *мегаяхта*, *аудиоплеєр*, *мини-пекарня*, *демо-диск*, *наночастица*, *емо-група*, *промо-сингл*. До складу інтернаціональних залучаються нові компоненти типу *нано-* (маленький, карлик); *демо-* (від демонстраційний); *емо-* (від емоційний); *промо-* (від просувати, сприяти).

5) утворенням лексем-комполітів (переважно двокомпонентних) за такими моделями:

а) запозичене слово – нове запозичене слово (як правило, з англійської мови): укр.: *піар-менеджер*, *етно-шоу*, *веб-портал*; рос.: *интернет-сайт*, *имидж-дизайнер*; *реаліти-шоу*;

б) запозичене слово – питоме слово: укр.: *фешн-простір, арт-ярмарок, інтернет-голосування*; рос.: *флэш-накопитель, медиа-піддержка, мальчик-мажор*;

в) запозичене слово – старе запозичене слово, яке давно ввійшло в лексичну систему мови: укр.: *фольк-проект, фешн-атмосфера, фешн-індустрія, віп-ресурси, шок-рокер*; рос.: *интернет-ресурсы, фэшн-канал, спорт-ревю, тату-салон, фан-зона*.

Процес утворення подібних складних лексем свідчить про розвиток рис аналітизму в українській і російській мовах.

Експресивність газетних текстів забезпечується й утворенням похідних запозичених слів, що мають яскраві ознаки okazionalnosti. Наприклад: укр.: *атракціономанія, кінографоманія, графітник (від графіти), стріт-артник (від стріт-арт), потеріана (від Потер), бондіада (від Бонд), кінофест (від фестиваль)*; рос.: *фанатить, креативить, сфолить, фразер-шоу, сексоголизм, голеодор, дур-шоу, шоубиз*.

Запозичення на сучасному етапі є закономірним соціолінгвістичним явищем. На сторінках газет активно використовуються різногалузеві іншомовні слова, які дотепер ще не зафіксовані тлумачними словниками та словниками іншомовних слів. Наприклад: *бодігард, корпоратив, флеш, фастфуд, ресепшн, паті, отель-бутік, рингтон, рум-сервіс, ньосмейкер, гуру, караоке, слем, кул, стійл, фронтмен, продакшн* та ін.

Ознайомлення з тлумачними словниками, словниками іншомовних слів та газетним текстами продемонструвало, що деяка частина запозичених слів обновила, розширила свою семантичну структуру. Це стосується зокрема таких запозичень, як: *гуру, легіонер, волонтер, ротація, інтервенція, рейтинг, фігурант, касація, саміт, спаринг* тощо.

Так, наприклад, слова *гуру, легіонер* утратили зв'язок з первинною національно-культурною самобутністю. *Гуру* – це не тільки духовний наставник, а й той, хто вчить і формує світогляд взагалі. Слово *легіонер* розширило сферу функціонування і набуло значення спортивного терміна: зараз *легіонер* – це і „воїн легіону”, і „гравець, який виступає за іншу (переважно зарубіжну) команду”.

У розширенні значень спостерігаємо зв'язок терміносистем. Так, наприклад, музичний термін *касація* тепер має і політичне значення: „термін перебування виконавчого органу при владі”. Слово *рейтинг* первинно мало значення тільки спортивного терміна, а в газетному мовленні вживається в суспільно-політичному значенні: „ступінь популярності політика, суспільного діяча”. Військовий термін *інтервенція* набув значення фінансового (валютна інтервенція): „скупка чи продаж центральним емісійним банком валюти своєї країни для підтримки її”.

Отже, за умови збереження комунікативності та функціонально-стилістичних обмежень запозичення стає одним із джерел поповнення сучасного словника української та російської мов. Похідні одиниці

демонструють словотворчу активність запозичених слів, яка є одним із показників укорінення їх у мові-реципієнті. Очевидно, що певний арсенал запозичених одиниць перейде до загальнонародної мови, а також певною мірою буде відрегульований (перш за все через пошук рівнозначного питомого матеріалу, семантично еквівалентного запозиченому).

Література

1. Большой словарь иностранных слов. – М.: ООО „Дом Славянской книги”, 2009. – 992 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2009. – 1736 с.
3. Крысин Л. П. 1000 новых иностранных слов. – М.: „АСТ-Пресс”, 2009. – 320 с.
4. Новый словарь иностранных слов / глав. ред. В. А. Адамчик. – М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2007. – 1152 с.
5. Солганик Г. Я. Общие особенности языка газеты / Г. Я. Солганик // Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды. – М.: МГУ, 1980. – С. 5-23.

УДК 811. 161. 2'373. 21 (477. 63)

**В. Л. Казаков,
І. С. Паранько,
В. О. Шипунова**

ГЕОГРАФІЧНІ УРБОТОПОНІМИ МІСТА КРИВОГО РОГУ

Казаков В. Л., Паранько І. С., Шипунова В. О. Географічні урботопоніми міста Кривого Рогу.

У статті проаналізовано зміст топоніміки як науки, поняття топонім і топонімія, функцій назв географічних об'єктів; розглянуто особливості походження, критерії виділення та систематизації урботопонімів з географічним змістом у межах міста Кривого Рогу; виявлено закономірності розміщення географічних урботопонімів по районах міста, еволюції назв.

Ключові слова: географічний об'єкт, урботопонім, місто.

Kazakov V. L., Paranko I. S., Shypunova V. O. The geographic urbotoponyms of the Kryvyi Rih city.

The article gives the analysis of toponymy as a science, such notions as toponyms and toponymy, functions of geographical objects' names; specifics of origin, criteria of separation and systematization of urbotoponyms with the geographic content within the bounds of Kryvyi Rih city are considered in the article; regularities of geographical urbotoponyms allocation in city regions and name evolutions are defined.

Key words: geographic object, urbotoponym, city.

У географічній науці сукупність назв географічних об'єктів прийнято називати географічною номенклатурою. Водночас сукупність географічних назв певної місцевості називають топонімією. Наука, яка досліджує географічні назви, їх походження, розвиток і сучасний стан, їх змістовне значення, лексичний склад, граматичне оформлення і фонетику, їх написання, вимову, передачу з однієї мови іншою, – топоніміка. До евристичних інтересів топоніміки входять питання, що пов'язані з процесом збирання назв, їх систематизації і практичним використанням, питання первинного найменування географічних об'єктів і їх перейменування тощо.

Географічні назви – це частина словникового складу мови, підпорядкована певним мовним закономірностям, але з огляду на те, що ці назви виступають мовою географії і завжди відносяться до конкретної